

Вадим Гряник

Історична югославістика в Харківському державному університеті імені О. М. Горького

Традиції дослідження історії країн Південно-Східної Європи у Харківському університеті беруть свій початок у ХІХ ст., коли зусиллями кількох поколінь учених була створена потужна славістична школа. У ХХ ст. ця традиція не перервалася, незважаючи на складнощі стосунків між колишніми СРСР та Югославією. Та й сама історична наука після 1917 р. зазнала кардинальних змін, що відбилося на її майбутньому. Частина вчених-славістів на початку громадянської війни емігрувала. Так, провідний історик і літературознавець О. Л. Погодін та лінгвіст С. М. Кульбакін емігрували до новоствореного Королівства сербів, хорватів і словенців, де продовжували свої дослідження. Припинили своє існування наукові слов'язознавчі журнали. В результаті перетворення університетів у переважній їх більшості на Інститути народної освіти були закриті існуючі там славістичні кафедри. Наслідком ліквідації наукових центрів, що склалися у ХІХ та на початку ХХ ст., стало скорочення підготовки кадрів у галузі славістики. Нарешті, на стані речей несприятливо позначалась відсутність особистих контактів з закордонними науковцями*. Багато в чому негативне ставлення до слов'язознавства зумовилося неприйняттям у радянські часи панславістської чи неославістської ідеології, що пропагувалася політиками та багатьма науковцями до революції**.

Харківський університет, ліквідований у 1919 р., було відновлено тільки у 1933 р. як ХДУ імені О. М. Горького. Завдяки працям Л. А. Булаховського та почасти А. О. Білецького югославістика збереглася у його стінах, проте лише як філологічна, переважно мовознавча дисципліна. Відсутність тривалий час дипломатичних контактів між СРСР та балканськими країнами, а також ідеологізація науки негативно позначились на розвитку

---

* Горяинов А. Н. Советская славистика 1920–1930-х годов // Исследования по историографии славяноведения и балканистики. — М.: Наука, 1981. — С. 6–7.

** Там само. — С. 4.

історичної югославістики, насамперед через відірваність дослідників від джерел, новітньої літератури та неможливість їх співпраці з колегами за кордоном.

По закінченні Другої світової війни, після короткого часу зближення (1945–1947 рр.), між тітовською Югославією та сталінським СРСР вибухнув гострий конфлікт, що супроводжувався розривом зв'язків у всіх галузях. І хоча в середині 1950-х років відбулась нормалізація двосторонніх відносин, певний час дослідження історії народів ФНРЮ/СФРЮ було централізованим, а деякі теми виявилися взагалі табуйованими, особливо для провінційних істориків.

На середину ХХ ст. у галузі вивчення історії зарубіжних слов'янських країн в Україні працювало близько 100 вчених*. З початку 1960-х років у вітчизняній славистиці можна окреслити якісно новий етап. Він позначався переходом від дослідницьких статей з окремих питань до монографічного опрацювання великих проблем і багатопланових тем з історії зарубіжних слов'янських народів; до цих монографій близькі й тематичні збірники, побудовані на основі єдиної концепції і плану. Перехід до праць проблемного характеру супроводжувався здебільшого розширенням джерельної бази і вдосконаленням методики наукового дослідження**. Чільне місце в працях українських істориків з новітньої історії зарубіжних слов'янських країн посідало виявлення ролі комуністичних партій та марксистсько-ленінської ідеології у закладенні основ нових відносин між народами Радянської держави і цих країн, що було зумовлено надмірною ідеологізацією та заангажованістю історичної науки, великим впливом політики на її розвиток. Цій темі присвячена колективна монографія співробітників Інституту історії АН УРСР та істориків Харкова, Львова і Ужгорода***. У книзі розкрито вплив Леніна та російських більшовиків на вироблення ідеології, стратегії і тактики комуністичних партій, зокрема КПЮ****. Історія власне Югославії в Україні майже не досліджувалась*****.

* Євсєєв І. Ф. Стан та завдання історико-славистичних досліджень на Україні // Історичні зв'язки слов'янських народів: Зб. ст. до V Міжнар. конгресу славистів. — К., 1963. — С. 4.

** Бейліс О. С., Кутик В. Н. Дослідження історії зарубіжних слов'янських країн в Українській РСР (1946–1971 рр.) // Українське слов'янознавство. — 1973. — Вип. 8. — С. 4.

*** Інтернаціональна сила ленінських ідей: В. І. Ленін і революційний рух у країнах Центральної і Південно-Східної Європи. — К., 1970. — 518 с.

**** Бейліс О. С., Кутик В. Н. Вказ. праця. — С. 17.

***** Євсєєв І. Ф. Вказ. праця. — С. 9.

Відродження історичної югославістики в стінах Харківського університету пов'язане з діяльністю професора Степана Івановича Сідельнікова, який з 1963 р. був деканом історичного факультету, а з наступного і до своєї смерті у 1977 р. завідував кафедрою нової та новітньої історії. Болгарист за фахом, спеціаліст з історії національно-визвольного руху на етапі пізнього болгарського Відродження, він читав курс історії південних та західних слов'ян*. Як авторитетний учений, з яким рахувалися навіть у МДУ та Інституті слов'янознавства і балканістики АН СРСР, він брав участь у підготовці перших радянських підручників з цієї дисципліни**, де його перу належали розділи і параграфи, присвячені історії Сербії, Словенії та Хорватії у VIII–XV ст.***, перебуванню югославських народів у складі Османської та Австрійської імперій****, їх становищу на зламі XIX–XX ст.***** та дольвіччя Першої світової війни*****; окремо висвітлювалась історія Македонії у кінці XVIII — початку XX ст.***** та культура македонського народу*****. Саме під керівництвом С. І. Сідельнікова з 1968 по 1978 р. харківськими істориками були захищені чотири кандидатських дисертацій з різних проблем балканістики та югославістики — В. В. Зайцевим (1968), С. Л. Каїровим (1970), В. М. Козаком (1973) та В. М. Кабачеком (1978)*****.

Віктор Володимирович Зайцев навчався в аспірантурі Харківського університету з 1964 по 1967 р. Головним чином вивчав балканську політику Англії початку XX ст., зокрема щодо Сербії. У своїх публікаціях він висвітлював намагання Белграда здобути вихід до Адріатичного моря під час Балканських війн

* Сидельников Степан Иванович — профессор Харьковского университета: Библиографический указатель / Сост. С. Р. Марченко, А. А. Сайпанова. — Харьков: ХНУ имени В. Н. Каразина, 2009. — 40 с.

** Історія південних і західних слов'ян: підруч. для студ. іст. ф-тів ун-тів / Д. Л. Похилевич, С. І. Сідельніков, І. М. Гранчак та ін. — К: Вид-во Київ. ун-ту, 1966. — 423 с.; История южных и западных славян: Учеб. для студ. ист. ф-тов ун-тов / И. М. Белявская, С. И. Бромлей, С. И. Сидельников и др. — М.: Изд-во Моск. ун-та, 1969. — 536 с.

*** Історія південних і західних слов'ян... — С. 19–30.

**** Там само. — С. 58–72.

***** Там само. — С. 141–151, 196–207.

***** Там само — С. 222–234.

***** Історія южних и западных славян... — С. 248–250, 335–339.

***** Там само. — С. 254.

***** История славяноведения в Харьковском университете, ч. 2: 1917–1989. Библиографический указатель. — Харьков, 1990. — 89 с.

і ставлення до цього англійської дипломатії*; аналізував боротьбу за сфери впливу між великими державами на Балканах**; роль політики невтручання Лондона у наростання конфлікту між членами Балканського союзу***. У кандидатській дисертації «Політика Англії на Балканах у період Балканських війн»**** В. В. Зайцев стверджував: балканська політика Великої Британії мала яскраво виражений колоніальний характер, але прикривалася наданням допомоги національно-визвольному рухові проти османського поневолення; англійська дипломатія спонукала країни Балкан до об'єднання у Балканський союз, що, в свою чергу, було намаганням перетягнути на свій бік другорядних союзників у ході підготовки до світової війни та створенням зручних обставин до її розв'язання. Проте водночас англійське провокаційне втручання у балканські справи сприяло поглибленню розколу між членами Балканського союзу і початку міжсоюзницької війни. Дослідник вважав, що Англія фактично стояла на позиціях, подібних до позицій Троїстого союзу, тобто протидіяла закріпленню Росії у Південно-Східній Європі та була основним спонукачем до розв'язання Другої Балканської війни*****.

Сергій Леонідович Каїров був аспірантом кафедри нової та новітньої історії Харківського університету, працював у ХДУ з 1966 по 1971 р. Досліджував питання антифашистської боротьби народів Югославії в роки Другої світової війни*****. У його основних публікаціях висвітлювалась діяльність Компартії Югославії в період підготовки антифашистського повстання*****; заходи КПЮ та Верховного штабу Народно-визвольних партизанських загонів

* Зайцев В. В. Політика англійського імперіалізму в питанні про вихід Сербії до Адриатичного моря (1912–1913) // Український історичний журнал. — 1967. — № 8. — С. 106–108.

** Зайцев В. В. До експансії Англії в Балканські країни наприкінці ХІХ — на початку ХХ ст. // Український історичний журнал. — 1969. — № 2. — С. 112–114.

*** Зайцев В. В. Політика Англії у зв'язку з Другою балканською (міжсоюзницькою) війною 1913 року // Вісник Харківського університету. — Сер.: Історія. — 1969. — № 35. — Вип. 3. — С. 46–50.

**** Зайцев В. В. Політика Англії на Балканах в період Балканських війн 1912–1913 гг.: Автореф. дис. канд. ист. наук. — Харьков, 1968. — 19 с.

***** Там само. — С. 18–19.

***** Историки-слависты СССР: Библиографический словарь-справочник. — М.: Наука, 1981. — С. 83.

***** Каїров С. Л. Допитання про початок антифашистського повстання 1941 р. в Югославії // Вісник Харківського університету. — Сер.: Історія. — 1967. — № 22. — Вип. 2. — С. 52–58.

Югославії у перебігу збройного повстання, головним чином на сербській території^{*}; соціально-економічна діяльність органів народної влади в період повстання 1941 р. у Сербії^{**}; структура, програма та діяльність Визвольного фронту Словенії як політичної основи народно-визвольної боротьби^{***}. С. Л. Каїровим було захищено кандидатську дисертацію на тему «Початок народно-визвольної боротьби в Югославії»^{****}, висновки якої концептуально відповідали тодішньому стану радянської історичної науки: КПЮ, викривши провокації фашистських загарбників та їхніх посібників, зуміла організувати й очолити визвольний рух югославських народів, намагалась виграти боротьбу за маси шляхом ізоляції так званих «реакційних» партій від народу та згуртування населення у Народно-визвольний фронт; а контрреволюційна діяльність буржуазії, за думкою автора, викликала громадянську війну, що призвело до визрівання соціалістичної революції. С. Л. Каїров підкреслював важливу роль у повстанні народно-визвольних комітетів, завдяки яким народна боротьба поширювалась по всій Югославії, а ідеалом державотворення для очолюваних комуністами повстанців був Радянський Союз^{*****}.

Володимир Миколайович Козак навчався в аспірантурі ХДУ імені О. М. Горького у 1970–1973 рр., досліджував проблеми участі громадян СРСР у визвольній боротьбі балканських народів у період Другої світової війни^{*****}. На цю тему 1973 р. він захистив кандидатську дисертацію^{*****}, а 1975 р. вийшла з друку його монографія «Побратими»^{*****}, частина якої була присвячена боротьбі народів Югославії з німецькими окупантами, участі у цій

* Каїров С. Л. До питання про збройне повстання 1941 року в Югославії // Вісник Харківського університету. — Сер.: Історія. — 1969. — № 35. — Вип. 3. — С. 28–32.

** Каїров С. Л. Соціально-економічні заходи органів народної влади в Ужицькій республіці (вересень — листопад 1941 р.) // Вісник Харківського університету. — 1970. — Сер.: Історія. — № 45. — Вип. 4. — С. 23–29.

*** Каїров С. Л. Визвольний фронт Словенії у 1941 році // Українське слов'янознавство. — 1973. — Вип. 8. — С. 124–131.

**** Каїров С. Л. Начало народно-освободительной борьбы в Югославии (1941 г.): Автореф. дис. канд. ист. наук. — Харьков, 1971. — 19 с.

***** Там само. — С. 18–19.

***** Историки-слависты СССР... — С. 83.

***** Казак В. Н. Участие советских людей в антифашистской национально-освободительной борьбе на Балканах, 1941–1945 гг.: Автореф. дис. канд. ист. наук. — Харьков, 1973. — 16 с.

***** Казак В. Н. Побратимы. Советские люди в антифашистской борьбе народов Балканских стран (1941–1945). — М.: Мысль, 1975. — 176 с.

визвольній боротьбі радянських громадян і російських емігрантів на території Хорватії, Боснії і Герцеговини*, Македонії та Чорногорії**. Дослідивши ці питання, автор дійшов висновку, що радянські громадяни, які під час Другої світової війни перебували на території Югославії, зробили вагомий внесок у звільнення цієї країни від німецьких загарбників не тільки шляхом прямої участі у бойових діях, але й через їхню визначальну роль в організації партизанських груп, їх навчанні та координації, створенні своєрідного партизанського авангарду.

Віктор Миколайович Кабачек працював у ХДУ імені О. М. Горького у 1960–1979 рр., а в останні роки життя обіймав посаду старшого викладача кафедри нової та новітньої історії. Досліджував радянсько-югославські стосунки на завершальному етапі Другої світової війни та у перші повоєнні роки***, тобто до радянсько-югославського конфлікту 1948–1949 рр.; у його працях знайшли відображення питання надання допомоги СРСР Югославській народно-визвольній армії****, сприяння СРСР югославському народу у відбудові народного господарства у перші повоєнні роки****, співробітництво громадських організацій двох країн*****; підтримка радянським урядом зовнішньополітичного курсу Югославії наприкінці війни та відразу по її закінченні*****. 1978 р. В. М. Кабачек захистив кандидатську дисертацію на тему «Югославсько-радянська співпраця (березень 1945 — лютий 1946 р.)»*****. Автор визначив етапи, обсяги і форми допомоги

* Козак В. М. Радянські громадяни-бійці НВАЮ в Хорватії, Боснії та Герцеговині // Українське слов'янознавство. — 1974. — Вип. 10. — С. 38–47.

** Казак В. Н. Советские граждане-партизаны в Македонии и Черногории (1943–1945) // История СССР. — 1975. — № 3. — С. 118–126.

*** Историки-слависты СССР... — С. 82.

**** Кабачек В. М. Допомога Радянського Союзу Югославії у зміцненні народно-визвольної армії (1944–1945 рр.) // Вісник Харківського університету. — 1976. — № 145. — С. 74–82.

***** Кабачек В. М. Економічна допомога Радянського Союзу югославському народові в 1945–1947 роках // Вісник Харківського університету. — Сер.: Історія. — 1973. — № 94. — Вип. 7. — С. 15–23.

***** Кабачек В. М. Співробітництво між радянськими і югославськими громадськими організаціями в 1945–1947 рр. // Українське слов'янознавство. — 1973. — Вип. 8. — С. 101–107.

***** Кабачек В. М. Підтримка Радянським Союзом зовнішньополітичної діяльності народної Югославії в період стабілізації її міжнародного становища (березень — грудень 1945 року) // Вісник Харківського університету. — Сер.: Історія. — 1974. — № 104. — Вип. 8. — С. 67–75.

***** Кабачек В. Н. Югославско-советское сотрудничество (март 1945 — февраль 1946 гг.): Автореф. дис. канд. ист. наук. — М., 1978. — 26 с.

СРСР у розвитку і зміцненні збройних сил Югославії, що ставала на шлях будівництва соціалізму за радянським зразком, показав вирішальну роль радянського чинника у визволенні Югославії від німецьких окупантів; довів, що технічна та економічна підтримка Радянського Союзу створили сприятливі умови для встановлення республіканського і федеративного устрою в новій Югославії. У дусі часу Кабачек стверджував, що виключно завдяки дипломатичній підтримці СРСР Югославія здобула незалежність і не потрапила під вплив західних держав.

На жаль, невдовзі після захисту дисертації Зайцев та Каїров залишили Харків, Козак працював головним редактором газети «Вечірній Харків», а життя Кабачека трагічно обірвалось навесні 1979 р. Того ж року кафедру нової та новітньої історії очолив *професор Г. М. Попов*, так само історик-болгарист, спеціаліст з історії БКП. Під його керівництвом було захищено понад 20 кандидатських дисертацій, зокрема О. В. Кузьміна (1986) та О. В. Кравченка (1988).

Олександр Васильович Кузьмін працював на кафедрі історії КПРС у Харківському університеті з 1969 р., досліджував роль Червоної Армії у визволенні європейських і, зокрема, балканських країн на завершальному етапі Другої світової війни. Його цікавили питання надання військової допомоги Червоною Армією слов'янським народам після вступу радянських військ на територію Югославії*; бойової співдружності радянських та югославських авіаторів**; формування військових національних частин і з'єднань Югославії на території СРСР, забезпечення їх радянською технікою та зброєю***. Ретельно О. В. Кузьмін вивчав бойову діяльність авіагрупи під командуванням А. Н. Вітрука та її роль у становленні військово-повітряних сил Югославії****. Дослідження О. В. Кузьміна були підсумовані кандидатською дисертацією «Ідейно-політична робота Комуністичної партії серед воїнів 3-го

* Кузьмін А. Братская помощь // Военно-исторический журнал. — 1970. — № 10. — С. 88–93.

** Кузьмін О. В. Комуністи на чолі бойової співдружності радянських і югославських авіаторів у 1944–1945 рр. // Наукові праці з історії КПРС. — 1973. — Вип. 65. — С. 83–90.

*** Кузьмін О. В. Визвольна місія радянських збройних сил у Другій світовій війні // Вісник Харківського університету. — Сер.: Історія КПРС. — 1975. — № 133. — Вип. 12. — С. 135–144.

**** Кузьмін А. Боевые действия авиакорпуса под командованием А. Н. Витрука в сражениях за освобождение Югославии // Советское славяноведение. — 1979. — № 6. — С. 8–18.

Українського фронту під час визволення народів Придунайських країн»*, третій розділ якої присвячено подіям, що відбувались у Югославії. Основний висновок дисертації не відзначався оригінальністю й зводився до того, що саме завдяки підтримці радянських воїнів та політичній роботі радянських комуністів серед бійців НВАЮ, їх досвіду у боротьбі з німецькими загарбниками югославським народам вдалося звільнити свою батьківщину від окупантів**.

Олександр Васильович Кравченко навчався в аспірантурі кафедри нової та новітньої історії Харківського університету з 1984 по 1987 р. і захистив кандидатську дисертацію*** з питань радянсько-югославського співробітництва у галузі художньої культури другої половини ХХ ст. Він докладно з'ясував, як протягом 1955–1971 рр. зі стабілізацією двосторонніх відносин між Югославією та СРСР відбувалось встановлення контактів у художній літературі, театрі, кінематографії, музиці, організовувались гастролі та виставки, що створювало необхідні ідейно-естетичні передумови для якісно нового етапу взаємодії****. У 1971–1985 рр. відбувався більш цілеспрямований обмін у галузі літератури, розширювалась практика спільного кіновиробництва, гастрольний обмін між обома країнами почав перевищувати обсяг зв'язків СРСР з іншими європейськими соціалістичними державами. На думку О. В. Кравченка, активізація контактів на всіх рівнях, якісне різноманіття форм та засобів зв'язку, зростання взаємодії давали підстави розцінювати їх у цей період саме як співпрацю з огляду на двосторонню направленість цього процесу; культурний обмін набув надзвичайної важливості в духовному житті обох країн, але такий потенціал залишався неповністю реалізованим у практиці зв'язків*****.

Володимир Дмитрович Козлітін, наставником якого також був професор Г. М. Попов, аспірант кафедри нової та новітньої історії (1982–1986), з 1986 р. по 1993 р. працював викладачем цієї ж

* Кузьмин А. В. Идейно-политическая работа Коммунистической партии среди воинов 3-го Украинского фронта во время освобождения народов Придунайских стран (август 1944 — май 1945 гг.): Автореф. дис. канд. ист. наук. — Харьков, 1971. — 23 с.

** Там само. — С. 22–23.

*** Кравченко А. В. Югославско-советское сотрудничество в сфере художественной культуры (1955–1985 гг.): Автореф. дис. канд. ист. наук. — Харьков, 1988. — 18 с.

**** Там само. — С. 12–14.

***** Там само. — С. 14–17.

кафедри*. Предметом його зацікавлень стали питання культурного співробітництва радянського та югославського народів у 1917–1941 рр. За цією темою 1986 р. він захистив кандидатську дисертацію**, розпочавши згодом дослідження історії російської та української еміграції в Югославії 1919–1945 рр. У численних статтях та монографії, що вийшла друком у 1996 р.***, автор описує життя емігрантів із колишньої Російської імперії, які мушили залишити свою країну, не сприймаючи нової більшовицької державності та остерігаючись громадянської війни, у Югославії, влада якої була вороже налаштована до Радянського Союзу. Автор указував на те, що правове становище біженців з Росії та України в Королівстві СХС було більш прийнятним, ніж в інших європейських країнах, адже вони отримували допомогу від різних громадських організацій, а наприкінці 1920-х років Югославія стала значущим культурним центром російського закордоння. Біженці намагалися не асимілюватися з югославськими народами і на кінець 1930-х років у Югославії проживало близько 30–40 тис. вихідців із Росії та України, що не прийняли югославське підданство. Ситуація їх не була стабільною, особливо яскраво це проявилось у 1939–1945 рр. Світова війна підірвала югославський центр російської та української еміграції. Комуністи, що прийшли до влади, з допомогою СРСР ліквідували його. 1993 р. Володимир Дмитрович перейшов до ХДПУ імені Г. С. Сковороди, де у 1997 р. захистив докторську дисертацію і зараз очолює кафедру всесвітньої історії.

На жаль, дослідження харківських югославістів, які працювали у 1960–70-ті роки, можливо, за винятком В. В. Зайцева, значною мірою втратили наукову цінність через те, що в їхніх роботах не так висвітлювалася історія власне Югославії, як вихвалялася роль комуністичної ідеології у становленні нової Югославської держави та допомога, що надавалась Радянським Союзом (ці прояви «радянсько-югославської дружби» загалом перебільшено та ідеалізовано). Хоча зібраний ними фактичний матеріал за більш об'єктивної інтерпретації може стати корисним при дослідженні зазначених вище проблем з інших методологічних позицій. Праці 1980-х років В. Д. Козлітіна

* Бібліографічний словник учених Харківського університету. Т. 2: Історики (1905–1920, 1933–2000). — Харків: Бізнес Інформ, 2001. — С. 198.

** Козлітин В. Д. Югославско-советские культурные связи, 1917–1941 гг.: Автореф. дис. канд. ист. наук. — Ужгород, 1986. — 23 с.

*** Козлітин В. Д. Русская и украинская эмиграция в Югославии (1919–1945 гг.). — Харьков: РА, 1996. — 476 с.

та О. В. Кравченка, на яких лежить відбиток духу горбачовської «перебудови», вирізняються своєю ґрунтовністю та новизною, однак теж обмежені проблемою «зв'язків», модною в радянській історіографії.

У 1988 р. Г. М. Попова, що пішов з життя, на посаді завідувача кафедри нової та новітньої історії змінив спеціаліст з історії Словаччини, доцент, а зараз *професор* Є. П. Пугач. З дев'яти захищених на сьогодні під його керівництвом кандидатських дисертацій одна — В. А. Бурбиги — присвячена темі «Македонське питання у російській історіографії та публіцистиці (1893–1912 рр.)»* (1996). Автор вважає, що наукові праці славистів, публікації російської преси, книги письменників та мандрівників, донесення консулів з Македонії повно й багатогранно відображали погляди російської громадськості періоду 1893–1912 рр. на історію македонського питання, проекти його вирішення, етнічну природу населення цієї області, дипломатичну діяльність великих держав, а також на цілу низку інших проблем, так чи інакше пов'язаних з Македонією. Дисертант підкреслює, що матеріали російської преси мають велику цінність і є важливим джерелом для вивчення історії македонського питання**. Це була остання робота за «югославською» тематикою, захищена в ХДУ, який з 1999 р. перейменовано на Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна.

Харківські історики-слависти, кількість яких за даними 1977 р. сягала 15 осіб***, брали активну участь у наукових конференціях різного масштабу, зокрема й у загальносоюзних міжвузівських з'їздах****. Два з них — у 1970 та 1985 р. — проходили у Харківському університеті.

Під час підготовки конференції 1970 р. у Харкові було видано бібліографічний довідник «Історики-слависти СРСР»****, що містив відомості про понад 200 спеціалістів, які досліджували

* Бурбига В. А. Македонське питання в російському слов'янознавстві та публіцистиці (1893–1912 рр.): Автореф. дис. канд. іст. наук. — Харків, 1997. — 19 с.

** Там само. — С. 16–17.

*** Сідельников С. І., Чернявський Г. Й. Історико-славистична наука в СРСР // Питання нової і новітньої історії. — 1965. — № 23. — С. 38.

**** Советское славяноведение. Материалы IV конференции историков-славистов (Минск. 31 января — 3 февраля 1968 г.). — Минск: Изд-во БГУ, 1969. — 668 с.

***** Историки-слависты СССР. Библиографический справочник. — Харьков, 1969. — 109 с.

історію південних та західних слов'ян. Участь у конференції взяли гості із закордонних соціалістичних країн, одним із яких був старший науковий співробітник Інституту сучасної історії в Белграді Д. Лукач*. На з'їзді заслухали 156 доповідей, з них 18 — присвячених Югославії**. Харківські науковці виступили з 14 доповідями***: С. Л. Каїров — про особливості руху Опору в цій країні, В. М. Кабачек — про історіографію радянсько-югославських відносин на завершальному етапі Другої світової війни, О. В. Кузьмін — про діяльність авіагрупи генерала А. Н. Вітрука в Югославії****.

На початку 1985 р. у ХДУ імені О. М. Горького відбулася X Загальносоюзна наукова конференція істориків-славистів, яка обговорила питання становлення і розвитку співробітництва соціалістичних країн, вкладу слов'янських народів у розгром фашизму. Особливу увагу було приділено актуальним на той момент проблемам політичного, соціально-економічного і культурного розвитку Болгарії, Польщі, Чехословаччини та Югославії. У конференції, що присвячувалась 40-річчю Перемоги, взяли участь спеціалісти з науково-дослідних і вищих навчальних закладів Москви, Києва, Мінська, Кишинєва та інших наукових центрів СРСР*****.

Отже, у Харківському університеті вивчення історії слов'янських народів не припинялось протягом усього часу його існування і триває в наші дні. Однак за радянської доби великий вплив на історичну науку мала державна політика, тому через складні стосунки СРСР та Югославії вивчення минулого останньої було непопулярним напрямом серед провінційних славистів. Ті ж, хто брався за історію цієї держави, займалися здебільшого не дослідженням минулого югославських народів, а діяльністю радянських чи колишніх російських громадян на теренах Югославії у період Другої світової війни, радянсько-югославським співробітництвом чи культурними зв'язками, а наприкінці ХХ ст. — російською та українською еміграцією в КСХС/Югославії.

* Сидельников С. И., Чернявский Г. И. V Межвузовская научная конференция историков-славистов // Советское славяноведение. — 1970. — № 4. — С. 103.

** Там само. — С. 104.

*** Г. Ч. Наукова робота істориків-славистів Харкова у 1969–1971 рр. // Українське слов'янознавство. — 1973. — Вип. 8. — С. 158.

**** Сидельников С. И., Чернявский Г. И. V Межвузовская... — С. 107–108.

***** Конференція істориків-славистів // Соціалістична Харківщина. — 1985. — 2 лютого.

Останнім часом створено передумови для виходу історичної югославістики та сербістики на якісно новий рівень. Восени 2005 р. у Харківському національному університеті імені В. Н. Каразіна було засновано Центр болгаристики та балканських досліджень імені М. Дринова, за сприяння якого у жовтні 2008 та січні 2009 р. підписані договори про співпрацю з Белградським та Новіпазарським державними університетами, що дозволяє сподіватися на тісну співпрацю з сербськими колегами у підготовці наукових кадрів.